

La majoria dels esclaus baixmedievals no eren producte de la guerra, sinó de la pirateria i dels deutes. A la imatge, homes emmanillant uns esclaus. L'Església, tot i demanar que se'ls tractés amb justícia, també en tenia.

Esclaus: bestiar amb rostre humà

L'esclavitud fou present a Europa durant segles. Ara ens pensem que l'hem superada. Però no pertot arreu del món és igual. Una mirada al nostre passat, als nostres esclaus, ens permet entendre el drama de l'esclavitud.

No oblidis que aquest ésser que anomenes el teu esclau ha nascut de la mateixa llavor que tu, gaudeix del mateix cel, respira el mateix aire, i viu i mor com tu", diu Sèneca a les *Cartes a Lucili*. Aquestes paraules, tot i la distància dels segles, ens situen al centre dels debats sobre l'esclavitud a l'edat mitjana, perquè, tot i la caiguda de l'imperi romà, continuà mantenint-se, de forma residual, durant els segles posteriors.

L'Església mateixa, que demanava un tracte més humà per als esclaus, n'era propietària i va provar de justificar l'existència d'aquesta condició de dependència total. Així, Isidor de Sevilla escriu: "Per causa del pecat..., als qui no convé la llibertat, [Déu] els ha atorgat misericordiosament la servitud... Ha repartit entre els homes dues menes de vida diferents, fent que els uns siguin esclaus i els altres amos, de manera que

la propensió dels esclaus a fer el mal sigui frenada pel poder dels amos." El pas al feudalisme no significa l'abolició de l'esclavitud, que fins i tot augmentarà quan, en mans dels mercaders, esdevindrà un negoci força lucratiu i alimentarà les rutes més importants del tràfic internacional.

Els esclaus medievals, segons el dret, havien de procedir de "bona guerra" (tot i que hauríem de demanar-nos si n'hi ha haguda mai cap, de bona guerra). Un exemple ens els forneix aquella "captiva de bona guerra" que un mariner mallorquí va vendre a Barcelona el 1409. Es tracta d'una esclava sarda, anomenada Bàrbara, que tenia quatre anys i que havia estat capturada pel venedor mateix a la batalla de Sant Luri. Amb tot, cal assenyalar que la majoria d'esclaus baixmedievals no eren presoners de cap guerra, sinó més aviat homes i dones joves comprats o segrestats, fruit del tràfic o de la pirateria, molts procedents de

l'Europa Oriental: russos, tàrtars, turcs, bosnians, búlgars, armenis, albanesos i fins i tot grecs; també n'hi trobem d'africans, però menys. Arribaven a bord de la nau, desarrelats dels orígens, sense entendre res. Tan bon punt desembarcaven, els portaven a la llotja i eren venuts en subhasta pública al millor postor. Una altra font de subministrament era la de les criatures que naixien de mares esclaves, que generalment treballaven a cases benestants dels nostres països.

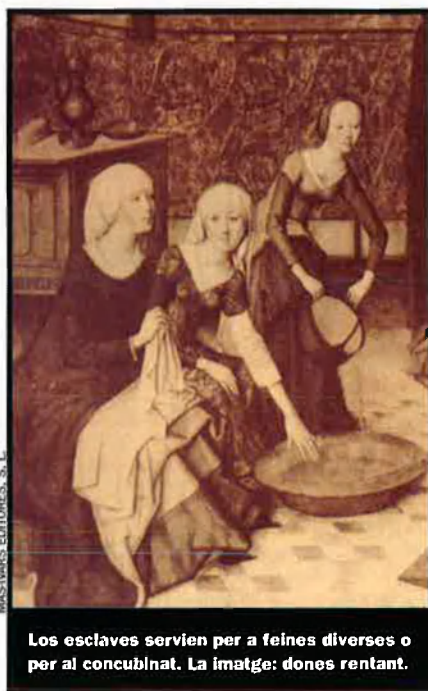
A Catalunya, a partir del segle XIV, la majoria d'esclaus són a les ciutats, però al País Valencià i sobretot a Mallorca n'hi havia més a les contrades rurals. Als centres urbans els rics burgesos, els eclesiàstics i els nobles són els qui en tenen més, però no són pocs els artesans o els mariners que podien comprar-ne algun per fer-se ajudar a l'obrador o a la barca. N'hi ha d'experts, professionals qualificats i apreciats, com els dos que demana Jaume II, l'un expert en tècnica de tenyir i l'altre en el conreu de la canyamel. De Grècia vingueren picapedrers i escultors com Jordi de Déu.

El tràfic d'esclaus a gran escala, de punta a punta de la Mediterrània, augmenta per causa de les epidèmies de pesta, que impulsa la recerca de mà d'obra. El cinisme de la documentació burgesa culpa els nois i noies dels estaments populars, que tenien accés a feines més qualificades, de la necessitat d'importar esclaus: "per defalliment o falta de companyes nostrades, qui no volen star ab senyors ne aprendre officis, desitjants més star per studis o pedagogchs, o dides o companyones...", llegim en un text notarial, que, a més, no s'està de qualificar globalment tots els esclaus i esclaves de persones moralment dissolutes. Una altra documentació ens permet també de rastrejar els prejudicis sobre el comportament de les esclaves, això sí, sense blasmar els amos que les compren, en venen els fills i les redueixen a objecte sexual.

Tot i que és difícil de documentar la vida quotidiana dels esclaus, de tant en tant apareix alguna pinzellada que permet d'imaginar com els alimentaven, les malalties que tenien o les cambres que ocupaven a les cases on treballaven.

El 1427, gràcies a un procés judicial, sabem que "a la cambra on ell dorm –un esclau– no hi ha llit, car stable és de bèsties e no y ha sinó una stora on ell testes jau e cobreix ab una flassada". Els anys d'estada a la llar de l'amo acceleren l'aprenentatge de la llengua del país. Mentre que un esclau és disculpat perquè no entén res, car només fa quinze dies que és a Mallorca, d'un altre es diu que parla un català perfecte perquè des de nen s'ha criat a València.

Les esclaves generalment són incorpo-

Los esclaves servien per a feines diverses o per al concubinat. La imatge: dones rentant.

rades a les tasques domèstiques i de vegades esdevenen companyes i confidents de les mestresses. A voltes treballen de dides dels fills, però més sovint són concubines de l'amo, solter o casat. Però aquesta situació no atorga cap dret a l'esclava ni als fills, si bé de vegades s'allibera alguna esclava concubina sota certes condicions, com ara la de servir uns quants anys la vídua, o de mantenir-se casta. És rar, però no estrany, de comprovar que un home reconegui la paternitat d'un fill tingut d'alguna esclava. El destí de moltes és realment inquietant. A conseqüència de les grosses quantitats que han hagut de pagar per comprar l'afranquiment, no els resta més opció que la de dedicar-se a la prostitució, tot i ser prohibida i penada. Certament, també hi trobem manumissions

generoses. Hi ha la dona que allibera l'esclava perquè l'havia servida des de la infantesa, com hi ha qui deixa a la lliberta una casa on mantindrà un obrador de costura.

La dessocialització d'aquest bestiar amb rostre humà, doncs, és absoluta, com sigui que només si són "morts socialment" es pot mantenir l'esclavitud. Això vol dir que cal arrencar els esclaus del medi social propi i no donar-los la possibilitat de tornar-se a socialitzar. La unió entre esclau i esclava és il·legítima i definida de "contuberni". A més, no tenen cap potestat sobre la descendència, de manera que els fills i filles –els "bords"– que procreen pertanyen a l'amo. Per la seua trista i miserable condició poden rebre càstigs físics, inclosa la tortura: el lliure no pot ser castigat corporalment sense una decisió judicial.

Només si hi ha un alliberament, l'esclau torna a ser "socialment viu": "Et manumitesc –disposa un mercader barceloní el 1400– i et faig i t'anomeno franca i lliure, a tu Maria, esclava i captiva meua, que vas ser de gènere d'albanesos, donant i concedint-te, a tu i als teus, la pura i perfectíssima llibertat..., et restituesc al dret natal antic i a la llibertat i al dret primer, segons el qual tots érem nascuts lliures, quan no s'havia introduït la manumissió perquè l'esclavitud era ignorada." Ara, doncs, la lliberta podrà signar contractes, acudir a judici sense ser posada a turment, casarse, tenir fills legítims, testar. I per si fóra poc, l'examo la dota perquè el mateix dia de ser alliberada es casi amb un llibert. No tots ni totes van tenir tan bona sort.

L'esclavitud es va abolir legalment a l'Aràbia Saudita l'any 1962, a Mauritània l'any 1981, però, segons informacions de l'OIT, encara no n'ha desaparegut, malgrat la prohibició. I encara resten més formes d'esclavitud. No és aquí el lloc de parlar-ne, però podem dir que mentre perdurin formes d'esclavisme no serem lliures: "la llibertat d'un ésser humà –escrigué Victor Shoelcher el 1848– és una parcel·la de la llibertat universal; no se'n pot lesionar l'una sense, alhora, comprometre'n l'altra."

Teresa Vinyoles